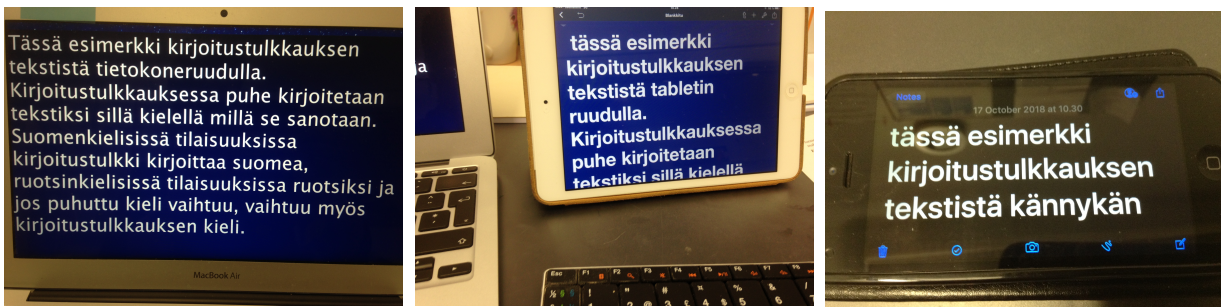

Kirjoitustulkkaukseen kuulonäkövammaisille - mitä se on? Stina Ojala & Riitta Lahtinen

Kirjoitustulkkaukseen kuulonäkövammaisille on kielensisäistä tulkkausta, eli puhe kirjoitetaan tekstiksi [1]. Kirjoitustulkkaukseen tapahtuu aina sillä kielellä mitä puhutaan, esimerkiksi suomenkielisissä tilaisuuksissa suomeksi ja englanninkielisissä tilaisuuksissa englanniksi. Tämän lisäksi kirjoitustulkkaus sisältyy muiden äänien kuvailu. Tämä voi sisältää myös musiikin tyylin tai soittimen kuvailua tai se voi tukea sisäkorvaistutteen käyttäjän uuden äänimaailman opettelua. Tästä esimerkkinä voisi luontoretellä olla lintujen äänen kuvailu. Kirjoitustulkkaukseen kuuluu myös äänimaailman sekä nähtyjen asioiden ja tilanteiden kuvailu. Kirjoitustulkkaus käyttää joko tietokoneelta, muulta laitteelta tai paperilta, haptisesti kädessä käteen tai yhdessä pinnalla kirjoittaen tai taktiisesti pistekirjoituksena (Taulukko 1. Erilaiset kirjoitustulkkausmenetelmät. Tekstin lopussa).

Koska kirjoitustulkkaukseen välitetään suurimmaksi osaksi laitteiden tai laitteiston kautta, tulkkausjärjestämiseksi tarvitaan tilaa. Tähän voidaan joskus tarvita lisää pöytätilaa tai jopa erillinen lisäpöytä. Tämän lisäksi voi olla tarve pistorasialle, jotta laitteita voidaan ladata, joko tulkkausajan aikana tai tauoilla. Kirjoitustulkilla on erillinen näppäimistö, joka liitetään tietokoneeseen, tablettiin tai kännykkään langattomasti (kuva 1). Tällöin tulkki voi istua enintään viiden metrin päässä laitteesta eikä aina tarvitse istua asiakkaan vieressä. Tämä istumajärjestely estää näppäinäänten kuulumisen asiakkaan kuulolaitteen tai sisäkorvaistutteen kautta. Toisaalta sama istumajärjestely estää kirjoitustulkkausjärjestelmän haptisen käytön ja muut haptiset tulkkausmenetelmät, kuten haptiisitulkkausjärjestelmä. Jos tilanteessa liikutaan paikasta toiseen kirjoitustulkeilla on käytössään erityiset valjaat, joissa he kantavat tulkkauslaitteistoa ja asiakas lukee tekstin näytöltä.

Kuva 1. Kirjoitustulkkausta erilaisilla laitteilla. Huomaa eri laitteisiin mahtuva tekstin määrä.

Jos kirjoitustulkkausjärjestelmässä ovat käytössä muut menetelmät kuin sellaiset, missä käytetään laitteita tai laitteistoa, vastaavaa tilantarvetta ei ole. Tällöin asiakas ja tulkki istuvat vierekkäin tai vastakkain tulkkausavustajan riippuen ja käyttävät tulkkausjärjestelmään käsiään ja pintoja. Myös nykyisten laitteiden pieni koko vähentää erillistä tilantarvetta kirjoitustulkkausjärjestelmässä.

Kirjoitustulkkausjärjestelmän eri muodot kuurosokealle

Kirjoitustulkkausta kuurosokeat ja kuulonäkövammaiset voivat käyttää sen eri muodoissa: tietokoneelta joko tekstinä tai pistekirjoituksena, kynällä paperille, pistekirjoituskoneella, suuraakkosina joko kädessä käteen tai jollekin tasolle tehtynä, esim. pöydän pintaan, jolloin kuurosokea seuraa joko kädellä tulkin kättä tai tulkki kirjoittaa kuurosokean kädellä kirjaimet pöydän pintaan. Kuurosokea voi myös lukea tulkin kädellä pöytää vasten kirjoittamat suuraakkosten kirjaimet. Suuraakkosia voidaan myös sopimuksen mukaan käyttää esimerkiksi yläselkään tai olkapäähän.

Jos kirjoitustulkkausjärjestelmässä käytetään tietokonetta, erillistä näppäimistöä tai joskus myös erillistä näyttöä, tablettiä tai älypuhelinlaite, kirjoitettu teksti rullaa näytöllä alhaalta ylös reaaliaikaisesti, eli tekstiä ei voi pysäyttää lukemisen ajaksi.

Kuva 2. Kuvassa tulkki kirjoittaa tavallisella näppäimistöllä kännykkään oikealla ja asiakas lukee tekstiä pistenäyttöltä vasemmalla.

Jos käytössä on tietokoneen pistenäyttö, sen rivinvaihto tapahtuu erillisellä näppäimellä ja kirjoitettu teksti jää ns. puskurimuistiin, josta se on asiakkaan lukunopeuden mukaan saatavissa luettavaksi pistenäyttöön (kuva 2).

Ulkona tapahtuvissa tilanteissa kirjoitustulkkaus voi toteutua myös esimerkiksi huopakynällä tai tussilla paperille. Tällöin paperin pitää olla heijastamaton ja alustan riittävän tukeva, jotta teksti on luettavaa. Tekstin koosta sovitaan asiakkaan kanssa. Tämä menetelmä on käytössä etenkin sadesäällä kun tietokonetta tai muita elektronisia laitteita ei voi käyttää. Tätä menetelmää voi käyttää myös, jos henkilöllä on sähköyliherkkyys tai jos elektroniset laitteet eivät jostain syystä toimi.

Kirjoitustulkkaus osana tulkkauspalveluna

Tulkkauspalvelua voi saada myös kirjoitustulkkauksena [2]. Tulkkauspalvelun asiakasprofiilissa *TU12, Kuulonäkövammaisen asiakas* on oma kohtansa kirjoitustulkkauksen käytöstä, kohta 10. Käytän kirjoitustulkkausta. Tämän lisäksi omia kirjoitustulkkauksen käyttötapoja voi täsmentää kohdissa 4. Kerro, minkälaisia tulkkaukseen vaikuttavia apuvälineitä käytät, 6. Muita tulkkaustilanteeseen vaikuttavia asioita, 8. Miten tulet ymmärretyksi tulkkaustilanteessa ja 9. Kommunikoinnin vastaanottaminen.

Kohdassa 4. *Kerro, minkälaisia tulkkaukseen vaikuttavia apuvälineitä käytät* voi kertoa esimerkiksi pistenäytön käytöstä. Tässä kohdassa kerrotaan myös kuulon, näön ja liikkumisen apuvälineistä.

Kohdassa 6. *Muita tulkkaustilanteeseen vaikuttavia seikkoja* voi kertoa esimerkiksi pöytätilan, virtapistokkeen tai lisätilan tarpeesta.

Kohdassa 8. *Miten tulet ymmärretyksi tulkkaustilanteessa - Kerro millä tavalla sinä ymmärrät muita ihmisiä* voi kertoa käyttävänsä kirjoitustulkkausta kuullakseen mitä muut puhuvat ja tietääkseen kuka puhuu.

Kohdassa 9. *Kommunikoinnin vastaanottaminen* voi valita kaikki menetelmät, joita voi käyttää tulkkaustilanteessa.

Kohdassa 10. *Käytän kirjoitustulkkausta* voi valita osan kirjoitustulkkauksen vastaanoton tavoista. Tässä kohdassa kerrotaan myös näön mukaan muokkauksen tarpeesta. Tietokoneella tulkatessa

voidaan taustaväri, kirjasintyyli ja kirjasinväri sekä kirjasimen koko valita asiakkaan tarpeiden mukaan. Eri käyttöjärjestelmät ja ohjelmistot tarjoavat tähän erilaisia tapoja. Taustavärin, kirjasinkoon, värin ja tyylin muokkausta saattaa tarvita muuttaa kesken tulkkauksen, jos esimerkiksi silmät väsyvät tai valaistus muuttuu. Näkötilanne vaikuttaa myös valittavaan laitteeseen: kaventuneelle näkökentälle tabletin seuraaminen saattaa olla parempi vaihtoehto kuin tietokoneen näytön seuraaminen (kuva 1).

Laitteen valintaan vaikuttaa myös tila, jossa tulkataan, esimerkiksi älypuhelimien näyttö on ainut, joka sopii lentokoneen pöytätasolle. Tosin joissain uusissa lentokoneissa on erillinen laitepidike, johon saa laitettua esimerkiksi tabletin käytettäväksi. Näin se ei häiritse esimerkiksi ruokailua.

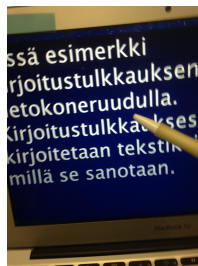
Kirjoitustulkkauksen yhdistäminen muihin tulkkausmuotoihin

Kirjoitustulkausta voi käyttää yhdistettynä muihin tulkkausmuotoihin tai yhdistämällä kaksi erilaista kirjoitustulkkauksen tapaa samaan aikaan. Esimerkkinä kahden eri kirjoitustulkkausmuodon samanaikainen seuraaminen: tekstin seuraaminen tietokoneruudulta ja puhujan ilmaiseminen suuraakkosilla pöydän pintaan haptisesti. Kaksi erilaista tulkkausmuotoa yhdistyy esimerkiksi kirjoitustulkin ja viitotun puheen tulkin toimiessa tulkkiparina. Toinen esimerkki tulkkausmuotojen yhdistelmästä on kirjoitustulkin ja puhevammaisten tulkin yhteistyö.

Kirjoitustulkkaukseen voidaan yhdistää myös haptisen tulkkauksen keinot [3], kuten puhujan paikan ilmaiseminen suunnan haptiiseilla, puhujan henkilöllisyyden ilmaiseminen suuraakkosilla yläselkään tai olkapäähän ja puhujan tunteiden ilmaisu tunnekäden avulla tai tunnehaptiiseilla (kuva 4.). Tilanteessa voi olla työnjako, eli toinen tulkki kirjoittaa ja toinen tulkkaa haptisesti. Rauhallisissa tilanteissa yksittäinenkin tulkki voi ehtiä haptiiseilla kertoa joitain asioita, mutta normaalisti tällaisessa tilanteessa on kaksi tulkkia työssä.

Kuva 4. Tunnekesi.

Kuva 5. Tikutuksessa kynällä seurataan valmista tekstiä.

Jos tilaisuudessa on musiikkia, voidaan käyttää niin sanottua tikutusta kirjoitustulkkauksen muotona, jossa laulun sanat näytetään joko näytöltä tai laulukirjasta rytmisissä esimerkiksi kynällä ja samaan aikaan melodia tulkataan esimerkiksi kuurosokean selkään tai kämmenselkään musiikin haptiiseilla (kuva 5).

Yleisesti kirjoitustulkaus voidaan yhdistää puheen toistoon, viittomakielen tulkkaukseen ja viitottuun puheeseen visuaalisesti tai taktiilisti, haptiisitulkkaukseen kuten sosiaalisiin pikaviesteihin tai tukiviittomiin visuaalisesti tai taktiilisti. Näitä menetelmiä voi käyttää samaan aikaan tai vuorotellen.

Tilanteet, joissa kirjoitustulkausta käytetään

Kirjoitustulkausta käytetään yleisimmin oppitunneilla, luennoilla, seminaareissa, konferensseissa ja yleisemminkin opiskelussa, työssä ja sosiaalisissa tilanteissa. Sitä voidaan myös käyttää sairaanhoidossa, lääkärin vastaanotolla tai hammaslääkärissä. Kirjoitustulkausta käytetään myös konserteissa, opastetuilla retkillä, teatterissa ja kesäteatterissa. Ruokailussa kirjoitustulkki kuvailee esimerkiksi oman ruokalautasen sisällön tai noutopöydän antimet ja niiden sijainnin.

Kirjoitustulkkaus ruokapöydässä mahdollistaa myös ruokailun lomassa seurustelun. Ruokaillessa tulkin tai tulkkien paikka on takaviistossa, jotta tulkkaus ei veisi tilaa ruokapöydästä.

Urheillessa ja kuntoillessa kirjoitustulkkaus antaa mahdollisuuden seurustella tai vaihtaa kokemuksia muiden urheilijoiden ja kuntoilijoiden kanssa. Itse urheilusuorituksen aikana taas korostuu kuvailun ja opastuksen osuus tulkkauspalvelun osina.

Kuva 6. Esimerkkikuvat suomalaisesta vasemmalla ja englantilaisesta sormiaakkosesta oikealla.

Saunatiloissa tai muualla kun kuulon apuvälineet eivät ole käytössä, käytössä voivat olla esim. sormiaakkoset [4] tai esimerkiksi englantilaiset sormiaakkoset (DBMA) ja haptiisit, tai vaikka isokirjoitus yläselkään tai kämmenselkään ja haptiisit sekä opastus (kuvat 6&7). Kaikki saunatiloissa käytettävät tulkkaustavat on sovittava etukäteen, samoin kuin opastuksen tavat, sillä paljaalla iholla kehoalueet ovat erilaisia kuin vaatetuksen päällä.

Kuva 7. Haptiisi ”olen tässä” [5].

Käyttäjäkokeemukset

Jos kirjoitustulkkauksen kanssa on muita tulkkausmuotoja käytössä, ne ovat useimmiten käytössä limittäin, samaan aikaan ja lähes sekoittuneina toisiinsa. Vieraan kielen oppitunnilla voi olla kirjoitustulkki kirjoittamassa vieraalla kielellä sanotun ja viittomakielen tai viitotun puheen tulkki viittoo suomeksi kerrotut osuudet. Sanaston osuudet kirjoitustulkki kirjoittaa sarakkeisiin, esimerkiksi englannin kielen sanat vasemmalle ja vastaavat oikealle puolelle.

Jos työparina ovat kirjoitustulkki ja puhevalmentaja, niin puhevalmentajan tulkki ja kirjoitustulkki tekevät yhteistyötä kun tulkkauspalvelun käyttäjällä on puheenvuoro, ja kun tilaisuuden muut osallistujat puhuvat, kirjoitustulkki kirjoittaa muiden puheenvuorot.

Tulkkausmenetelmän muutoksen voi aiheuttaa myös muutos valaistuksessa, ilmastoinnissa tai asiakkaan näkötilanteessa. Joissain tilanteissa on helpompaa seurata viitottua tulkkausta ja toisissa paikallaan pysyvää tekstinäyttöä.

Jotkut kuurosokeista pystyvät käyttämään hyväksi valmiiksi kirjoitettua tekstiä, mutta toiset eivät. Tämä riippuu myös siitä, missä muodossa valmis teksti on. Jos teksti on isokirjoituksella paperilla, voidaan sitä hyödyntää ns. tikutuksen avulla. Joskus teksti saadaan valmiiksi myös tietokoneen muistiin. Tällöin pitää olla tarkkana, ettei tekstin vieritys ole liian nopeaa. Lukunopeus vaihtelee näkötilanteen ja iän mukaan, usein myös vireystila vaikuttaa lukunopeuteen. Jos puhuja puhuu nopeasti, tulkki joutuu tiivistämään asiaa niin, että asiakas ehtii lukea tekstin. Valmista tekstiä ei pidä vierittää edestakaisin, jos asiakas lukee hitaasti, koska tällöin lukemisen paikkaa on hankala hahmottaa.

Jos asiakas lukee hitaasti, sanavalinnoilla voi auttaa hahmottamista. Lyhyet sanat ja lauseet on helpompi lukea. Myös eri korkuiset kirjaimet helpottavat sanan hahmottamista. Tässä tilanteessa asiakkaalle on myös muistettava antaa enemmän aikaa lukemiseen. Kirjoitustulkkauksesta ei ole hyötyä ellei asiakas ehdi sitä lukemaan.

Visuaalisista ilmiöistä kirjoitustulkkauksen osana tärkeimpänä asiakkaat piti suuntien ilmaisemista - että tietää minne katsoa, missä tapahtuu, kuka puhuu. Tämän kerrottiin olevan yleisimmin käytössä oleva haptinen tulke ja se koettiin hyvin toimivaksi ja nopeaksi tavaksi kertoa suunnista. Muita kirjoitustulkkauksen aikana kuvailtuja asioita ovat ilmeet, tunteet, erilaiset äänet ja tapahtumat. Kaikki eivät halua kirjoitustulkkeen sisältävän visuaalista tietoa vaan haluavat visuaalisen tiedon muilla tavoin, esimerkiksi haptiiseilla.

Muita huomioita kuten lyhenteet

Kyselyyn vastasi 9 henkilöä. Vastaajat olivat käyttäneet kirjoitustulkausta eri pituisia aikoja. Lyhin aika oli noin kuukausi ja pisin yli 40 vuotta. Kirjoitustulkkauksen muodoista yleisin oli tietokoneen näytöltä lukeminen sopivalta etäisyydeltä sopivassa valaistuksessa sopivin säädöin. Kynällä paperille -menetelmä myös mainittiin useasti. Yksi haastatelluista mainitsi piirtoheitintulkkauksen, joka menetelmänä on sama kuin kynällä paperille, mutta sitä voi käyttää myös ryhmälle tulkatessa. Erikoisin mainituista menetelmistä oli tekstipuhelintulkaus. Siinä teksti kirjoitettiin tekstipuhelimella puhelimen näytölle. Yksi haastatelluista mietti, olisiko mahdollista käyttää pistetulkausta ja tekstistä puheeksi -ohjelmaa sen tukena.

Kirjoitustulkkauksen tilaamisen ja tulkkien saamisen välillä näytti olevan ongelmia. Eli vaikka tulkaustilaus olisi tehty ajoissa, ei tilaisuuteen ole saatu sopivaa tulkkia. Usein kuurosokealle henkilölle tämä tarkoittaa sitä, että kyseiseen tilaisuuteen osallistuminen on peruttava.

Haastateltavat toivoivat myös, että saisivat vaikuttaa tilaukseen välitettävien tulkkien määrään, joskus heistä tuntui, että kaksi tulkkia on liikaa. Tulkauskautona kirjoitustulkaus on kuitenkin luonteeltaan sellaista, että tulkkeen sujuvuuden ja oikeellisuuden kannalta olisi hyvä olla tulkipari työssä. Tilaisuuden luonne vaikuttaa paljon siihen, kuinka kirjoitustulkaus onnistuu: olisi hyvä, jos keskustelijat muistaisivat pitää pienen tauon kun puheenvuoro vaihtuu. Näin kirjoitustulkkauksessa ehtii kirjoittamaan sen, kuka puhuu. Ryhmälle tulattaessa identiteetin ilmaiseminen on muodollisempaa kuin henkilökohtaisessa tulkkauksessa [6]. Puhujan identiteetin ilmaisemisen tapa riippuu tilanteesta, käytetäänkö koko nimeä, titteliä, sukunimeä, vain etunimeä, nimirajaimia tai etunimen ensimmäistä kirjainta.

Kirjoitustulkkauksessa käytetään joskus lyhenteitä. Kaikki asiakkaat eivät toivo käytettävän lyhenteitä, sillä se saattaa vaikeuttaa tekstin hahmottamista. Tällöin pyritään käyttämään lyhyempiä sanoja. Jos lyhenteitä käytetään, käytössä ovat sekä suomen kielen oikeakielisyysääntöjen mukaiset lyhenteet että kirjoitustulkkauksen omat lyhenteet. Näiden lisäksi tilaisuudessa voidaan käyttää sen omia lyhenteitä. Kirjoitustulkkauksessa oikeakielisyysäännöistä kuitenkin voidaan poiketa asiakkaan toiveiden mukaisesti, kun sana esimerkiksi lyhennetään oikeakielisyysäännösten mukaan lyhenteessä on piste lopussa mutta kirjoitustulkkauksessa se voidaan kirjoittaa ilman siihen kuuluvaa pistettä. Tilaisuuden omista lyhenteistä voidaan käyttää

esimerkkinä sanoja kuurosokea ja kuulonäkövammaisen, joista molemmista voidaan käyttää lyhennettä krs.

Kirjoitustulkkauksen sujuvuus - vinkkejä

Nykyiset langattomat laitteet tuovat kirjoitustulkkauksen mahdollisuudet laajemminkin käytettäviksi. Esimerkiksi museossa kuurosokea voi kiertää oppaan kanssa katsomassa näyttelyesineitä ja kirjoittava tulkki istuu kauempana. Kirjoitustulkin langattomalla näppäimistöllä kirjoittama oppaan puhe näkyy oppaan tai kuurosokean itse pitämästä tabletista. Langattomuus mahdollistaa myös sen, että automatkalla tulkki kirjoittaa takapenkillä ja kuurosokea seuraa etupenkillä tabletista tekstiä.

Päinvastoin voi tehdä - ulkomaanmatkalla kuurosokea ei voinut tulla jyrkkää luolaa katsomaan, mutta tulkki meni ja kirjoitti oppaan puheen, jonka kuurosokea katsoi istuen luolan ulkopuolella. Tämän lisäksi katsottiin luolasta tulon jälkeen yhdessä kuvia luolan kivimuodostelmista, joista opas oli luolassa sisällä kertonut.

Kiertokäynteihin ja muihin liikkuviin tilanteisiin on hyvä, jos tulkillä on käytössään kirjoitustulkkausvaljaat. Niitä on sekä valmiina ostettavia että tulkkien itse itselleen tekemiä. Valjaissa voi kirjoittaa tarvittaessa vaikka paikallaan istuenkin, ja näin tapahtuukin, jos tilanteessa välillä kävellään, välillä istutaan paikallaan. Valjaiden riisuminen ja pukeminen veisi vain turhaa aikaa tilanteen muuttuessa.

Kirjoitustulkkauksen tapoja voi yhdistellä mitä erilaisin tavoin, varsinkin kun on työpari. Näin kirjoitustulkkaus muovautuu käyttäjän tarpeisiin paremmin kuin silloin, jos tilaisuuteen on välitetty yksittäinen kirjoitustulkki. Jos tulkkipari on tottunut työskentelemään yhdessä, tulkkausmuodot ja niiden yhdistelmät ovat hioutuneet yhteen, samoin tulkkeiden ajoitus niin, että ne on kuurosokean helpompi yhdistää keskenään.

Viitteet

[1] Lauren, S. (2010). Kielen sisäinen tulkkaus. Teoksessa: Käden käännteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä, 199-225. Toim. Niina Hyvönen ja Terhi Rissanen. Finn Lectura.

[2] <https://www.kela.fi/documents/10192/3861304/TU12.pdf>

[3] Lahtinen, Palmer & Lahtinen (2016). Aisti kuvailu.

[4] <http://kuurosokeat.fi/sormiaakkoset/taktiilit/index.htm>

[5] <http://kuurosokeat.fi/pikaviestit/index.php>

[6] Ojala, S. (2016). Puhujan identiteetin ja äänensävyn välittyminen kirjoitustulkkauksessa. Kielisilta 1/2016.

Kirjoitustulkkkaus

visuaalisesti vastaanotettavat	taktiilisti vastaanotettavat	haptisesti vastaanotettavat
tietokoneella tabletilla kännykällä kynällä paperille sormiaakkosviestinnällä (SAV)	pistenäytöllä taktiileilla sormiaakkosilla SAV kädestä käteen	suuraakkoset keholle suuraakkoset yhdessä pinnalle suuraakkoset kädestä käteen

Taulukko 1. Kaavio eri tavoin vastaanotettavista kirjoitustulkkkausmenetelmistä.